

Ünnepek és hétköznapiak

PUBLICISZTIKA - LXI. évfolyam, 35. szám, 2017. szeptember 1.

A szeptemberi tanévnyitók körül idén a szokásosnál több, illetve nagyobb ünnepségben részesülhetünk. Nem is emlékszem, mikor tisztelt meg a kedvenc közszolgálati egyetemén kívül más intézményt a mostani miniszterelnök, aki a pécsi egyetem évfordulóján tart beszédet – épp e lapszám megjelenésének napján. Debrecen is rendkívüli eseményt jegyezhet fel krónikáskönyvébe: hazánkban Sztálin óta nem avattak díszpolgárt a keleti nagyhatalom vezetői közül.

Marad a CEU - és a lex CEU is?

Azt nem tudom, fognak-e ünnepelni a Közép-európai Egyetemen, ha a *hvg.hu* szerint közölt feltételekkel írja alá a magyar kormány képviselője a New York állammal kötendő szerződést, de ha helytálló a portál értesülése, akkor a kormány egyrészt eltekintett a lex CEU egyik passzusától, másrészt beleegyezik abba is, hogy a CEU-t egy már működő felsőoktatási intézmény helyettesítse az USA területén folytatandó oktatási tevékenységében. A nemzeti felsőoktatási törvény április 4-én elfogadott módosításában ugyanis ez a kikötés szerepel: „... föderatív állam esetében, amennyiben a nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére nem a központi kormányzat jogosult, annak központi kormányzatával létrejött előzetes megállapodáson alapuló nemzetközi szerződés” köttessék. A szövetségi oktatási miniszter azonban csupán egy tájékoztató levelet küldött magyar partnerének.

Mivel az eredeti levél nem, csupán az MTI összefoglalója található meg az interneten, a *gondola.hu* alapján idézzük a megfelelő részt belőle: „Betsy DeVos amerikai oktatási miniszter levelében megköszönte az áprilisban Balog Zoltántól kapott tájékoztatást a felsőoktatási törvény változásával és a Közép-európai Egyetem (CEU) helyzetével kapcsolatban. (...) Betsy DeVos a levélben tudomásul vette Balog Zoltán áprilisi javaslatát, hogy vizsgálják meg egy nemzetközi megállapodás aláírásának lehetőségét az Emberi Erőforrások Minisztériumával (Emmi). Ugyanakkor hozzátette, hogy az ilyen jellegű megállapodások megtárgyalására a tagállami szintű hatóságok a megfelelő partnerek.”

Akárhogy forgatjuk, ez az üzenet jogilag nem azonos egy kormányok közötti előzetes megállapodással. Ha viszont a szerződés létrejön, már csak egy teljesítendő követelmény marad a lex CEU-ban: az, hogy az amerikai és a budapesti egyetemek neve nem lehet egymás szó szerinti fordítása. Ezen pedig könnyű segíteni, hiszen ha például az előbbi intézmény a „Central European University, New York”, az utóbbi pedig a „Közép-európai Egyetem, Budapest” néven jegyezteti be magát, máris elhárult az akadály.

Putyin expressz kitüntetése

Oroszország jóval előttünk jár a saját „Soros-egyeteme” felszámolásának az útján (hogy más hasonlóságokról, például a civil szervezetek végzálásáról most ne essék szó). A szentpétervári Európai Egyetemet, melyet helyi, amerikai és német adományozók mellett a Nyitott Társadalom Intézet és a Soros Alapítvány is támogat, július közepén hozott döntésével fosztotta meg oktatási jogosultságától a moszkvai fellebbviteli bíróság az egyetem által végig vitatott szabálytalanságokra hivatkozva. Ugyan most új engedélyért folyamodtak, de a körülményeket mérlegelve a jövőjük legalábbis kétséges.

Mondhatjuk tehát, hogy jól időzítette a Debreceni Egyetem Oroszország legfőbb vezetőjének kitüntetését. Igaz, régi szokás, hogy állam- és kormányfők a látogatási protokoll részeként tiszteletbeli egyetemi

címeket kapnak. Göncz Árpád többek között Oxfordban lett díszdoktor, de az utóbbi években a szlovén államfő, a finn miniszterelnök vagy az izraeli elnök kapta meg ugyanezt a magas elismerést hazai egyetemektől.

Azon sem kell meglepődni, ha az aktusra nem az egyetem székhelyén kerül sor, bár az első hírek szerint Putyin Debrecenbe is ellátogatott volna. Számos olyan díszdoktori ceremóniának lehettünk tanúi, amelyet például a tudós egészségi állapota miatt, vagy mert a politikus csak rövid időre látogatott az országba, mint pár éve Angela Merkel, a vidéki város helyett Budapesten tartottak meg.

A doktori szabályzatok azt szokták előírni, hogy a nemzetközi szintű jelentős tudományos munkásság mellett az egyetem érdekében kifejtett tevékenység is igazolható legyen, de ugyanakkor „egyetemi érdekből” a követelmények alól mindjárt felmentést is adnak maguknak. Aligha kérné bárki is számon az előbb felsorolt állami vezetőktől, hogy politikusi munkájuk mellett még tudományos eredményeket is felmutassanak. De ugyanilyen kivételes eljárás alá esnek például a Nobel-díjas írók vagy tudósok is, itthon csakúgy, mint külföldön.

Ilyen esetekben a nemzetközi protokoll szerinti egyeztetések után (hogy elfogad-e valamilyen címet az illető személy, és ha igen, milyen) az itthoni eljárás azzal indul, hogy a szóba jöhető intézményeket a kormánytól valakik felkéri, adják meg a kívánt stallumot a díszvendégnek. Jobb esetben, értsd: ha valóban nemzetközileg elismert politikusról van szó, az ilyesmit az egyetem megtiszteltetésnek tartja, máskor nyilván húzódoznak és kibúvót keresnek, de a hazai rendben, ahol a „Pelikán elvtárstól majd kérünk valamit” elve érvényesül, például a szabályozatlan intézményi finanszírozási mód miatt is, nem könnyű ellenállni.

Felteszem, hogy a négy éve emlékezetes módon, az akkori szenátusi szavazás eredményét a miniszter által megkontrázva kinevezett debreceni rektor (akit az idén már simán újraválasztottak) nem húzódozott a feladattól, és az augusztus közepén elektronikus szavazással egy nap alatt lezavart szenátusi eljárással habozás nélkül teljesítette megbízatását. Az egyik szenátusi tag a döntés 90 százalékos támogatásáról számolt be.

Putyin elnök az életrajza szerint jogot végzett, és így akár díszdoktor is lehetett volna. Hogy miért nem ezzel a címmel ajándékozták meg, azt csak találgathatjuk. Aligha azért, mert nem akart volna az azóta kerülő úton professzorrá, majd rektorra lett Mocsai Lajossal egy csapatba tartozni, hiszen tudjuk, komoly sportember is. Lehet, hogy az egyetem vezetői attól tartottak, hogy az eddigi vagy ezután díszdoktorok inkább nem kérnek a megtiszteltetésből, ha az orosz elnökkel egy listára kerülnének. De a legvalószínűbb magyarázat az, hogy a 2000. évi integrációban létrejött intézmény díszdoktori címet politikusnak még nem szavazott meg.

A Debreceni Egyetem tehát Putyint a „civis honoris causa”, azaz az egyetem „tiszteletbeli polgára” címmel tüntette ki, amelyet a szabályzatuk szerint annak lehet odaítélni, aki „kimagasló közéleti vagy művészeti tevékenységet fejt ki, valamint munkásságával, erkölcsi vagy anyagi támogatásával segítette az egyetem vagy annak valamely szervezeti egysége, az egyetem jó hírnevének erősítését”, és amelyet eddig csupán ketten, Habsburg György és Rudolf Schuster volt szlovák államfő kaptak meg, akik emiatt aligha küldik vissza az oklevelüket. (És ha mégis, valószínűtlen, hogy ez megrengetné az intézmény hírnevét.)

Az egyetem közleménye az alábbi indoklást tartalmazza: „mind a magyar kormányzat, mind az Orosz Föderáció jelentős szerepet szán a Debreceni Egyetemnek a Paks II program megvalósításában. A Debreceni Egyetem és a Roszatom közötti stratégiai szerződés rögzíti: az intézmény részt vesz a projekt szakember-utánpótlásának képzésében. További célkitűzésként szerepel az orosz partner érdekkörébe tartozó szervezetekkel társult kereskedelmi projekteken való részvétel közös vállalatok létrehozása útján, olyan területeken, mint az orvosi felhasználású diagnosztikus és terápiás izotópok, illetve az orvosi és élelmiszeripari izotóptechnológia tárgykörébe tartozó gépek, berendezések fejlesztése, gyártása, valamint forgalmazása.”

Más szóval egy jövőbeli ígélet fejében ismerték el az orosz államfőnek az egyetemet (közvetve, csupán a majdani Paks II révén) támogató szándékát. De persze politikus kitüntetéséhez valójában indoklás sem szükséges. Viszont legalább azt nyugtázzuk, hogy a rendszerváltás előtt számos (szovjet) orosz tudóst díjazó intézmény e gesztusával 1990 után most először tüntet ki orosz állampolgárt – és épp az egész világot megrengető, utólag forradalomként ünnepeelt oroszországi esemény századik évfordulójának évében.

A 650 éves egyetem

Szeptember 1-jén, vagyis ma a Pécsi Tudományegyetem is évfordulós ünnepségre készül: a pápai oklevélben engedélyezett, tehát hivatalosan az első magyarországi egyetemnek számító iskolát ugyanis 1367-ben alapította Vilmos püspök Pécs városában, amint azt Petrovics István középkortörténész alapos tanulmánya részletesen bemutatta az *Aetas* 2005. évi 4. számában. Mivel alig maradtak fenn okiratok, az egyetem további története a homályba vész, de az bizonyos, hogy a következő évszázad elején aligha működött, hiszen Luxemburgi Zsigmond már Óbudán alapított új egyetemet 1410-ben. A pécsi egyetem néhány hajdani diákját is csak azért ismerhetjük név szerint, írja Petrovics, mert két alkalommal is emberhalállal végződő verekedésbe keveredtek.

Fura dolog az egyetemtörténet. Két nagyvárosunk tulajdonképpen Trianonnak köszönheti mai egyetemét: Pécs a pozsonyi Erzsébet, Szeged a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem örököse lett Horthy kultuszminisztere, Klebelsberg Kunó gróf jóvoltából. Aztán, amikor a bécsi döntés után Kolozsvár visszatért, Szegedről a jogi kart, Pécsről pedig a bölcsészkar egyik felét választották le és költöztették Erdélybe; az utóbbi másik felét Szegedre telepítették a Kolozsvárra visszatért szegedi tanárok pótlására. (Az már más lapra tartozik, hogy a formálisan eltávozott Ferenc József Tudományegyetem szegedi épületei, illetve oktatói-hallgatói bázisán 1941-ben létrehozták a Horthy Miklós Tudományegyetemet, így a mai intézmény valójában két egyetem leszármazottja.)

A háború után az orvosi karból Pécssett is önálló intézményt kreáltak, így a városban csak az egyetlen jogi karral működő csonka Pécsi Egyetem maradt, amelyhez 1975-ben csatlakozott egy közgazdasági kar, majd 1982-ben a korabeli híresztelések szerint a pécsi kötődésű Aczél György támogatásával és a Tanárképző Főiskolát magába olvasztva megalakult a Janus Pannonius Tudományegyetem, végül további egyesülések után a 2000. évi nagy integrációval az összes helyi (és egy szekszárdi) felsőoktatási intézmény betagozódott a mai Pécsi Tudományegyetembe.

Az 565 millió forint állami támogatásból megszervezett idei ünnepségsorozat eseményei között van szoboravatás, egyetemtörténeti kiállítás a római Magyar Akadémián, hangverseny a Dóm téren, hazai és nemzetközi tudományos konferenciák, a Nemzeti Bank forinttörténeti vándorkiállítása, valamint két nagyszabású ceremónia: a több mint 800 egyetemet tagjának tudó „Magna Charta” Szövetség találkozója és „a magyar felsőoktatás napja” néven beharangozott mai évnyitó ünnepség, amelyen, mint a bevezetőben is említettem, maga Orbán Viktor is beszédet mond.

Ami a nemzetközi egyetemi szövetséget illeti, ez valójában nem egyesület, hanem egy olyan szervezet, amely az alapvető egyetemi értékeket igyekszik megőrizni, nevezetesen és mindenekelőtt az intézményi autonómiát, amelynek értelmében „az oktatás és a kutatás morálisan és intellektuálisan független bármilyen politikai beavatkozástól vagy gazdasági befolyástól”. Nem kétséges, hogy találkozzuk rendkívül időszerű Magyarországon, különösen, ha a résztvevők szeme elé kerültek az Európai Egyetemek Szövetsége által elvégzett felmérés hazánkra nézve lesújtó legfrissebb eredményei, melyeket két hónapja ugyanitt ismertettem. (*Egyetemi autonómia Magyarországon, ÉS, 2017/26., jún. 30.*)

Botorság lenne megjósolni, hogy az oly hosszú idő után egy valódi egyetem évnyitóján megjelenő miniszterelnök miről fog beszélni, de aligha tévedünk, ha kedvenc témáira számítunk, hiszen kezdünk ráfordulni a hosszú választási kampányra. Mindenesetre kíváncsi vagyok, megemlíti-e korábbi álmát, hogy

legyen magyar egyetem a legjobb 200 között, és ha igen, vajon megmondja-e, hogyan gondolja ezt megvalósítani. Mert a korábban elterjedt pletykák szerint az MTA kutatóintézeteit kívánták a Nemzeti Közszolgálati Egyetemhez rendelni, ami jócskán megemelte volna az NKE tudományos helyezését a nemzetközi ranglistákon – és tulajdonképpen még mindig kedvezőbb megoldás lett volna, mint a Testnevelési Egyetemhez tartozni...

A Magna Charta-találkozó, ki tudja, miért, csak (elég csapnivaló) angol fordításban közölt programjában szerepel még egy érdekes esemény is: „A világ legrégebbi egyetemei szövetségének megalapítása”, melyet nyilvánvalóan a vendéglátók kezdeményeztek. De lássuk világosan: attól, hogy Vilmos püspök egy pár évtizedig fennálló egyetemet alapított, a mai pécsi egyetem nem tartozik a világ legrégebbi egyetemei közé. És még ha így volna is, vajon nem inkább kiemelkedő tudományos és oktatási eredményeire, mintsem a korára kellene büszkének lennie?

A szomorú hétköznapok

Mert – hogy az előző gondolatot folytassam – a friss listákon újra lejjebb csúsztunk. A „sanghaji” ARWU idei 800-as rangsorába csak három (ELTE, Szeged, BME), a QS 1000-es listájába mellettük további három (Debrecen, Pécs, Corvinus) jutott be, és a legjobbak is csupán az 500. körüli helyekre. Lehet persze vitatni e mérőszámoknak a realitását és jelentőségét, de mivel az olvasók nagy részét ezek a viták hidegen hagyják, viszont az eredményeket megjegyzik, jobb nem legyinteni rájuk.

Különösen, ha – elismerem, demagóg módon – arra gondolunk, hogy a gyakorlatilag közpénzen egymillió euróért megvett felcsúti focista helyett hány nemzetközi híró, akár Nobel-díjas professzort is idecsábíthatnánk, hogy gyökeresen megújítsák pár egyetem oktatási-kutatási profilját. Ugyanis a nemzetközi tudomány is versenypálya, és a nyerteseknek van akkora renoméjuk, mint a sportolóknak – azzal a különbséggel, hogy eredményeik mind az országnak, mind a világnak hasznára válnak. De már legmerészebb álmaimban sem remélem, hogy a stadionok helyett laboratóriumok épülnek.

Így pedig be kell érünk azzal a hírnévvel, ami jut. Mert írnak ám rólunk a nemzetközi sajtóban, például amikor leszólják a Corvinus Egyetemet, ahol a frissen elbocsátott Gorka Sebestyén védte meg (és épp a jelenlegi rektor témavezetése alatt) politikatudományi doktori értekezését 2007-ben. Vagy amikor a londoni *Times* egész világon olvasott felsőoktatási mellékletének augusztus 24-i száma hosszú cikket közöl a címlapján a magyar felsőoktatás helyzetéről. Ebben nemcsak a finanszírozás és a létszámok csökkenését, az egyetemi autonómiának a kancellárok és konzisztóriumok általi veszélyeztetését mutatja be a Budapesten is járt és többeket meginterjúvolt David Matthews, de az NKE kivételezett pozíciójáról és a kormány alapította kutatóintézetekről is szó esik. Végül a CEU esetleges távozásáról azt mondja, hogy az „mérőföldkő lesz Magyarország illiberális demokráciájának a történetében”.